

Uppenbarelseboken

(Evangelium enligt profeten Johannes)

1: Jesus Kristus i uppenbarelseboken

På en mörk ö i Egeiska havet

Från Palestina och Syrien fanns det flera vägar man kunde följa för att nå huvudstaden i det romerska imperiet. En var sjövägen längs Mindre Asiens kust in i Egeiska havet. På vägen upp mot Ephesus låg den lilla ön Patmos. Till denna isolerade plats hade en profet som hette Johannes, som ”vittnar och frambär Guds ord och Jesu Kristi vittnesbörd” (1:2), blivit förvisad av de romerska myndigheterna någon gång under den senare delen av första århundradet. Här fick han vissa visionära upplevelser och nedtecknade den mest berömda apokalypsen av alla, Uppenbarelseboken. Den finns nu som slutdokument i den kristna kanon.

Att denna profet och författare var samma apostel Johannes som finns i evangelierna är en gammal uppfattning som ingen längre hävdar. Litterära analyser visar också att det inte är samma författare som skrev något av Johannesbrevet eller det fjärde evangeliet (Johannesevangeliet). Huruvida han är den person som kallas ”Johannes den äldre” (eller Seer), vars grav hittats på Ephesus, som kan vara *den äldste* som Papias refererar till, är okänt.

Vilken form av kristendom representerar Uppenbarelseboken? Boken innehåller den judiska apokalypsens febriga värld. Johannes står i stor tacksamhetsskuld till Daniels bok, i Gamla Testamentet, vars fantastiska visioner av tidens ände han har lånat och utvecklat, och lyft till nya fasaväckande höjder. Johannes har också övertagit den berömda gestalten från visionen i Daniel 7, ”en som liknade en människoson” (7:13). Om Uppenbarelseboken skrevs 68 eller 69 e.vt som någon föreslagit, kan detta vara det tidigaste kända bruket av Daniels gestalt i någon judisk eller kristen skrift. Men Uppenbarelseboken innehåller också en värld av kristen tro, ty gestalten ”Jesus Kristus” är central, och till honom har knutits ett antal symboliska motiv och titlar som tillhör judiska och kristna messianska förväntningar.

En helt igenom himmelsk Kristus

Men vad för slags Kristus är det vi möter här? Uppenbarelseboken inleder med dessa ord:

”Detta är Jesu Kristi uppenbarelse, som Gud gav honom för att visa sina tjänare vad som snart skall ske. Han sände sin ängel och lät sin tjänare Johannes veta det, han som har vittnat om Guds ord Jesu Kristi vittnesbörd, allt han har sett”(1:1-2)

Gud ger en uppenbarelse till Jesus, som i sin tur meddelar den genom en ängel till profeten Johannes. När Johannes skriver ner allt vittnar han om Guds uppenbarelse och den som förde över den. Detta är så nära Uppenbarelseboken kommer tanken om en undervisande Jesus - dvs. inte alls. Kristusgestalten kommunicerar helt och hållet genom andliga kanaler, och med undantaget i 3:3 (se nedan), finns det i vad denna gestalt säger inte någon likhet med vad Jesus säger i evangelierna. För författaren till Uppenbarelseboken är Kristus en rakt igenom himmelsk figur. Som klart framgår av 1:1-2 är Kristus den andliga förmedlaren mellan Gud och mänskligheten.

Det finns ytterst lite om ens någonting i Uppenbarelseboken som antyder att författaren ser sin Kristus som inkarnerad till jorden. Vi vet att han föreställer sig att han dött och återuppstått, för om Kristus sägs att ”han var död och har fått liv igen” (2:8). Men omständigheterna kring denna död och uppståndelse nämns aldrig. Även begreppet ”uppståndelse” kan vara för starkt, för någon idé om en kroppslig uppståndelse introduceras aldrig. Sådant tillhör andens och mytens värld. Johannes Kristus är liktydig med ”Lammet”, som blev slaktat och segrade, återigen utan att någon jordisk miljö specificeras. Han är också liktydig med Daniels ”en som liknade en människoson”. Detta är apokalyptiska och messianska motiv av gammalt datum i judiskt tänkande. I den miljön är båda himmelska gestalter.

Samma enbart himmelska plats för händelserna anvisas för barnet, som är fött av en ”kvinna klädd i solen” (kapitel 12). I författarens vision blir detta barn omedelbart av Gud uppryckt till himlen för att undgå en drakes (=Satans) hårda grepp och där vänta på utgången av de stora himmelska omvälvningarna. Johannes ger ingen antydning om att detta barn har haft ett liv på jorden (trots att forskare hävdar att detta är ”implicerat”), än mindre undervisat eller utfört en offerhandling. Det sistnämnda tillskrivs ”Lammet” i Uppenbarelseboken. Innehållet i kvinna/barn-visionen är i hög utsträckning påverkat av hellenistisk mytologi, vilket gör att identifikationen av barnet med Johannes Kristus i bästa fall blir otydlig. Men relationerna mellan de olika profetiska motiven och karaktärerna i Uppenbarelseboken är generellt sett dunkla, en omständighet som tenderar att vara karaktäristiskt för de flesta apokalyptiska skrifter. Jag skall senare återkomma till den punkten och till kvinnan och barnet i Uppenbarelsebokens 12:e kapitel.

En genomborrat Messias

Låt oss titta lite närmare på något av det som sägs om Kristus i Uppenbarelseboken. Hännyftar 1:7 på Jesu evangelieprofetia (Mark 13:26, 14:62 och parallellställen) och på en historisk korsfästelse?

”Se, han kommer med molnen, och varje öga skall se honom, också de som har genomborrat honom, och alla jordens stammar skall brista ut i klagan för hans skull”

För att hitta källan till dessa uttalanden behöver vi inte gå längre än till Skriften. Molnmotivet är hämtat från Daniel 7 vars ”en som liknade en människoson” kommer med himlens moln (7:13.) Resten av versen är en nära bearbetning av Sakarja 12:10:

”Och de skall se upp till mig. Den som de har genomborrat skall de sörja som man sörjer sin ende son”. (”så att de se upp till mig och se vem de hava stungit. Och de skola hålla dödsklagan efter honom, såsom man håller dödsklagan efter ende sonen, och skola bittert sörja honom såsom man sörjer sin förstfödde”).(Bibel 1917)

Deras identiska placering av de två uttrycken att genomborra och att sörja intill varandra i de båda dokumenten gör det säkert att Sakarja är källan till Uppenbarelsebokens idé, inte berättelsen om Jesus från Nasaret. Den här passagen ger oss i själva verket en hel del upplysningar. För det första inser vi, att vi befinner oss i en trosmiljö som har hämtat sin inspiration och information från Skriften. Kristus och de drag som getts honom är en produkt av studier i de heliga skrifterna. För det andra handlar det om en typ av kristen tro som är besläktad med Paulus föregångares, de mer primitiva kretsar hans teologi byggde på. Dessa såg Kristi offer inte som en universell försoning, utan som en paradigmatiske erfarenhet som

motsvarade Israels egen erfarenhet och medförde garantier om upphöjelse av de utvalda (Jag behandlar idén om paradigmen nedan.)

Den ursprungliga passagen från Sakarja hänsyftade på något som numera är förlorat för oss: de styrande i Jerusalem kommer att, på Herrens dag ("den dagen") beklaga att de tidigare hade avrättat och "genomborrad" någon – förmodligen en profet – något de skall sörja över, "som för en förstfödd son." Och även om senare läsare inte förstått den ursprungliga allusionen i denna passage kan den ha väckt vissa fruktbarande idéer. På hebreiska står det faktiskt "de skall se på mig, som de har genomborrad". Detta har i senare grekiska översättningar "korrigerats" till "på honom" för att få överensstämmelse med pronomenet "honom" i resten av versen. Den ursprungliga ordalydelsen kan ha uttryckt att Herren själv varit objektet för genomborrandet. Medan Septuaginta, [=den grekiska översättningen av den hebreiska bibeln/öv.anm.] tycks ha valt att tolka det hebreiska verbet som "trotsa" istället för "genomborra" (eftersom Gud knappast kan tala om sig själv den som att han blivit genomborrad), kan andra, under påverkan av aktuella filosofiska idéer, ha läst in en referens till en underordnad himmelsk gestalt – kanske, en "Son", eftersom versens slutfras innehåller det mycket likartade uttrycket "förstfödde Son". Utan att gå in på alla spetsfundiga tolkningsmöjligheter som denna vers kan ha varit föremål för i den tidens försjunkhet i Skriften, kan vi säga att passager som Sakarja 12:10 mycket väl kan vara huvudkällan för Uppenbarelsebokens idé om Kristus som blev genomborrad och Lammet som blev slaktat.

Sådana passager var troligen källan, i den tidiga kultiska kristendomen, till hela föreställningen, att den andlige Kristus hade blivit korsfäst (i den andliga sfären, som Skriften gav en inblick i). Jesaja 53:7, messianskt tolkad, berättade om "lammet som fördes till slakten". Offerlammet var en symbol, djupt inbäddad i judisk tradition, som gick tillbaka genom oräkneliga påskhögtider till legenden om Exodus. När det gäller det segrande Lammet, är också detta ett motiv man finner i judisk apokalyps, som exempelvis i Josefs Testamente, som är en del av de Tolv Patriarkerna.

Ett paradigmen utan nåd

Att Uppenbarelsebokens Kristus spelar en paradigmatisks roll är tydligt genom hela boken. I första delen av min *Supplementärartikel nr 8: Kristus som människa*, tar jag upp det grundläggande om *myten* och om "paradigmen" i den antika världen. Här ser man himmelska frälsargestalter utföra handlingar i den övre andliga sfären som motsvarar och har motsvarande konsekvenser för de troende/invigda på jorden vilka är förbundna med dessa frälsargestalter på ett heligt sätt. Det är detta som ligger bakom de grekisk-romerska mysteriekulterna av vilka den tidiga kristendomen var ett hellenistiskt-judiskt uttryck. Men i dess "för-paulinska" form (som fortsatte även efter Paulus) existerade denna paradigmatisks princip i dess rena ursprungliga form vilket vi ser i Uppenbarelseboken. Medan Paulus föreställde sig möjligheten av något som liknade en frälsning som omfattade alla, inklusive den slutliga omvändelsen av alla judar till kristendomen, finns det inte någon sådan barmhärtig universalism i profeten Johannes tankevärld.

Trots att Johannes säger i 1:5 att Kristus "har löst oss från våra synder med sitt blod", så handlar detta inte om någon universell frälsning, utan "oss" står för en utvald grupp. Vidare 1:6 "som har gjort oss till ett kungadöme, till präster åt sin Gud och fader". Världens folk som "skall brista ut i klagan" (1:7) blir inte räddade, trots några kommentatorers försök att pressa fram en sådan innebörd ur hela Uppenbarelseboken. I själva verket är meningen i Uppenbarelseboken att få fram en parallell mellan det slaktade Lammet, som världen kommer

att ångra att de genomborrat, och de förföljda troende och lidande utvalda ur Israels folk, vilka världens folk också har genomborrat. Dessa sistnämnda kommer definitivt att klaga över den behandling de utsätts för när de hemsöks av krig, blodbad och därtill hörande förintelse vid världens slut. Som psalmen till Gud i 11:17-18 lyder:

”..din vrede har kommit och stunden då de döda skall dömas och då du skall löna dina tjänare profeterna och de heliga och dem som fruktar ditt namn”..

Belöningen är en del av parallellen mellan Lammet och de lidande utvalda - båda vill komma i åtnjutande av en framtida härlighet som är en direkt konsekvens av det egna lidandet. Lovsången till Lammet i 5:12 lyder:

”Lammet som blev slaktat är värdigt att ta emot makten och få rikedom och vishet och styrka och ära och härlighet och lovsång.”

För det första, eftersom författaren är beroende av Daniel, är det säkert att han med detta avser detsamma som uttrycks i Daniel 7, att ”en som liknar en människoson” lovas sådana saker, och att människosonen står för Israels heliga folk. De skall, liksom han, från Gud få mottaga ”makt ära och herravälde så att människor av alla folk, nationer och språk skulle tjäna honom” (Dan. 7:14). Men Uppenbarelsebokens Lamm har utvecklats. Lammet är värd sin belöning därför att han blev slaktad, en idé som Daniel aldrig tänkte på eller åtminstone inte uttalade. Parallellen omfattar Israels lidande folk eller dess gudfruktiga utvalda, som plågats och slaktats av det gudlösa och omoraliska Babylon, vilket för profeten och hans samtida står för Rom och tidigare erövrare. Liksom Lammet är de också värda att bli räddade från sina slaktare, att motta sin förutbestämda härlighet och härska över nationerna i Guds nya konungarrike. I den klassiska paradigmatiske parallellen måste båda parter, den himmelska och den jordiska, gå igenom samma skärseld av lidande som ett preludium inför deras uppstigande till himlens härlighet. Kristus som ”den förstfödde bland de döda” (1:5), är en garanti för de rättfärdigas upphöjelse.

Det finns en intressant utveckling bakom paradigmet i Uppenbarelseboken. En av de grundläggande idéerna i judisk apokalyps är att seger uppnås genom lidande och skenbart nederlag. Detta återspeglar en rationalisering av judisk erfarenhet: 'Vi har bara en Gud. Han måste ha stora planer för oss. Och ändå har vi lidit och blivit underkuvade. Detta kan endast förklaras av våra synder och att sådan underkuvelse är den nödvändiga vägen till den oundvikliga upphöjelsen.'

Det tidigaste uttrycket i judiskt tänkande, på en parallell, har samband med frågan om befrielsen, i legenden om Exodus. Eftersom Gud en gång befriade oss från slaveriet i Egypten, så kommer han en gång att göra det igen, är tanken. Exodus var det stora paradigmet för framtiden, och var utan tvekan skapat – eller utvecklat efter den babyloniska exilen – för att spela den rollen. (Nu måste alltid skapa myter från det förgångna.) Myten krävdes för att garantera den framtida parallellen. I Exodus spelade också offret en roll. Slaktandet av påskalammet skyddade judarna från Guds slutliga avgörande plåga över Egypten, dödandet av de förstfödda. Påskalammet blev en symbol för ett slags frälsande offer.

När väl filosofier av platonisk typ fick fäste utvecklades idén om att historien innehöll paradigmet för framtida hopp, till att himlen själv innehöll detta, vilket återspeglas i scenen i Daniel 7. Skriften lästes nu i enlighet därmed. Messias, en förväntad mänsklig befriare som vid tidens slut skulle upphöjas av Gud, blev av vissa tolkad som en himmelsk gestalt, vilken

nu verkade i den andliga sfären, en gudomlig motsvarighet till de väntande utvalda på jorden. Lammet blev en av symbolerna för denna himmelska Kristus. Hans offer och seger i den andliga världen (som omtalas i den kristologiska – troligen förpaulinska – hymnen i Filipperbrevet 2:6-11) garanterade frälsning för de utvalda på jorden, som han representerade. Detta kan mycket väl ha varit det ursprungliga fröet till det som blev kristendomen.

Ödet är bestämt för dem som Lammet kämpar för, vilket framgår av bönen till Gud i 5:9-10 och framställs som det ultimata resultatet av Lammets offer:

”du [Lammet] har blivit slaktad, och med ditt blod har du friköpt åt Gud människor av alla stammar och språk och länder och folk. Du har gjort dem till ett kungadöme åt vår Gud, till präster åt honom. Och de skall vara kungar på jorden”.

Det sista är kärnan i apokalypsen; omstörtningen av den gamla tidens ordning och de förtrycktas och sämre lottades hämnd. Den tydliga ”universalismen” i dessa verser är bara en hyperbolisk bugning till de icke-judar som anammat den judiske Guden och dennes regler. Alternativt kan det ha handlat om mera hedniska församlingar, (trots att de flesta kommentatorer betraktar Johannes miljö som judisk-kristen), som hyst en dragning till judiska kretsar och genomsyrats av deras idéer. Detta kunde vara ett sätt att bekräfta dem som nya arvtagare till det judiska löftet.

Det finns ingen upphöjelse eller frälsning för världen som helhet. Vi kan inte heller förvänta oss något sådant. Synen på den paradigmatiske himmelska gestalten överensstämmer med judarnas syn på sig själva och återspeglar deras känslor och drivkrafter, en reaktion på århundraden av andra härskarfolk som inte erkände den sanne Guden. Att förvänta sig att judarna skulle se sitt eget lidande som ett nödvändigt preludium till frälsningen av deras gudlösa förtryckare, är helt orealistiskt, vilket inte har hindrat moderna forskare från att försöka se saken på det sättet.

Detta är förklaringen till att det i Uppenbarelseboken inte kan finnas något av det senare mer synkretistiska kristna begreppet försoning (ett resultat av en judisk och hednisk kemisk reaktion): inget ställföreträdande lidande av kärlek för att sona människans synder. Teorin om ett offer i Uppenbarelseboken är den s.k. ”mackabeiska uppfattningen” som vi finner i det sena apokryfiska dokumentet Fjärde Mackabéerboken: att judiska martyrs blod hade ett värde som Gud kunde applicera på nationen som helhet. Lammets blod hade ett värde inför Gud och därigenom befriades de utvalda från sina synder (1:5), de synder som var orsaken till deras lidande. Det renade dem och undanröjde hindren för deras predestinerade upphöjelse. Lammets offer kunde också ges en Exodustolkning, så att dess blod betalade det judiska folkets frihet från slaveriet, på samma sätt som påskalammet.

Utan tvivel har andra passager ur Skriften också haft betydelse här: Jesaja 53, som talar om Den lidande tjänaren som ”.. bar våra plågor...” och på vilken ”Herren lade ...mångas synder.” Forskare har helt nyligen accepterat, att sådana passager som Jesaja 53, för judarna, inte betyder ett ställföreträdande lidande för världen som helhet. (Se Harry Orlinsky; *The So-Called Servant of the Lord in Second Isaiah* och Morna D. Hooker; *Jesus and the Servant.*)

Kärlek eller nåd för hela världen är tankar som man inte finner i Uppenbarelseboken, varken hos Kristus eller hos någon annan. Forskare som i detta dokument försöker läsa in idéer som är för sofistikerade och upplysta för Uppenbarelsebokens miljö och författare, ägnar sig åt rent önsketänkande. John Sweet (*Revelation* s.126) använder frasen "återlösande kärlek" men

ingenstans är Lammets handlingar beskrivna i sådana termer. Hur Sweet kan påstå sådant som att ”Lammets död ... förde Gud till människan och människan till Gud” när det finns passager som basunerar ut ”Lammets hämnd” (6:16) och skrik från de döda själarna att ”utkräva hämnd för vårt blod på jordens invånare” (6:10), är ett mysterium. Sweet får väl också anses vara skyldig till den mest självrättsfärdiga gnället i den nytestamentliga forskningshistorien för sin kommentar: ”Själarnas skrik [på hämnd] tycks beklagansvärt förkristet!”

Hymnen som prisar Lammet i kapitel 5 säger ingenting om kärlek, utan handlar uteslutande om makt och hela mänsklighetens öde är total förintelse utan nåd. Detta är sekterism i sin mest fanatiska form. Profeten har visserligen lämnat vägen öppen för icke-judar, som har ”gått igenom det stora provet” (7:14), men detta betyder endast, att hedningar som har konverterat till sektens tro och står för sin tro ända till slutet, också gagnas av Lammets blod och får tillhöra de utvalda. De skall också härska.

II: Tystnad om evangeliernas Jesus

Messianska och apokalyptiska motiv

Författaren till Uppenbarelseboken refererar regelbundet till ”att bära vittnesbörd om Jesus”. I 19:10 förklarar han att de som gör detta är lika inspirerade av Gud som profeterna. Här är återigen den allmänt förekommande grundtanken som man finner i tidig kristendom. Att ge vittnesbörd om något innebär att förklara sin tro på någonting och att denna tro är baserad på uppenbarelse, alltså ett verk av Anden, vilket i den här versen görs klart. Det finns i Uppenbarelseboken ingen antydning om apostolisk tradition, ingen information från eller om Jesus, som förts vidare genom en mänsklig kedja tillbaka till Jesu egen verksamhet. Kunskapen om den andlige Kristus kommer genom andliga kanaler.

Profeten påtvingar läsarna sina egna uppenbarelser av världens undergång. Han borde ha haft alla skäl att hänvisa till traditionen att Jesus själv hade gjort förutsägelser av apokalyptisk natur under sin verksamhet. Han borde verkligen ha haft skäl att citera Jesu ord. Och han kunde i sanning ha haft användning för de profetior som finns i Markus 13 och Matteus 24-25. (Den likhet som finns beror på att båda är hämtade från en gemensam idépool av judisk apokalyps.)

I den enda referens till något som liknar Jesu ord i evangelierna, nämligen tjuven som kommer i ett oväntat ögonblick (3:3 och 16:15), finns ingen antydning om att Jesus skulle ha sagt detta under sin jordiska verksamhet. I 3:3 lägger författaren denna idé i munnen på den visionära Kristus när han dikterar brevet till kyrkan i Sardis. Det medföljande direktivet att ”kom ihåg vad ni mottog och hörde” hänсыftar till den gängse lära som förkunnades av profeter som Johannes. Senare, i 16:15 tycks varningen läggas i Guds mun, eller också är det en författares sidoreplik. Utsagan var troligen vanlig i den tidens eskatologiska [*eskatologi = förutsägelser om apokalypsen/övers.anm.*] repertoar. Ingen antydning ges om att Jesus själv under sitt jordiska liv hade gjort sådana uttalanden om världens ände. (Vi kan notera, att de två referenserna till liknelsen om tjuven, som finns i Nya Testamentets brev, första brevet till Tessalonikerna 5:2 och andra Petrusbrevet 3:10, inte heller de identifierar uttalandet med Jesu jordiska predikan.)

Som forskare har påpekat överensstämmer språket i hela Johannes vision genomgående med det som

man finner i Gamla Testamentets epifanier (uppenbarelsen) - gudomliga gestalter som uppenbarar sig inför människor. Kristus första ord till profeten är :

”Var inte rädd. Jag är den förste och den siste och den som lever. Jag var död, och se, jag lever i evigheters evighet.” (1:17-18, jfr 22:13).

Man får ingen känsla här av någon evangeliebakgrund, ingen implikation att denna levande gestalt tidigare uppenbarats sig för en generation människor i en jordisk inkarnation. Den död och det förnyade liv han talar om har klangen av mytologi - inte av historiska händelser som en mänsklig person skulle ha genomgått. ”Den förste och den siste” är hämtat från en hellenistisk benämning på den högsta gudomen. Det faktum att Jesus använder uttrycket om sig själv (och Johannes placerar det också i Guds mun i 1:8) visar att han talar som en del av Gud, fullt likställd med Fadern. Kristus som dikterar proklamationerna till de sju kyrkorna är en vredgad, dundrande, mystiktyngd figur, som delar ut löften om belöning och straff som en orientalisk despot. Detta är ljusår från den saktmodige och milde Jesus i evangelierna, som offerar sig själv osjälviskt för världens frälsning.

I den första scenen i himlen förklarar "en äldste" Lammet värdig att öppna bokrullen med de sju sigillen. I vilka termer väljer denne äldste att beskriva Lammet? Ja, dessvärre inte med någonting som skulle kunna likställa honom med evangeliernas Jesus. Han är ”Lejonet av Juda stam, skottet från Davids rot” (5:5) Detta är messianska titlar baserade på Skriften (ex. Genesis 49:9 och Jesaja 11:1) vilket än en gång visar att figuren Kristus har hämtats från de heliga skrifterna, även om en del kristen tolkning kunde göra honom ganska olik den traditionella förväntade Messias.

Vi kan notera att Paulus, i början av Romarbrevet, vid två tillfällen refererar till den ”köttliga” sidan av Jesu natur, och då en benämning hämtad från Skriften - att Guds Son är av ”Davids ätt”. (För en mer detaljerad tolkning av sådana passager, se *Supplementärartikel nr 8 Kristus som ”människa”*). Denna traditionella beteckning på Messias var så fast förankrad i judiskt tänkande, att den måste bli en del av bilden av honom, trots att Paulus Kristus nu sågs som en gestalt som verkade i den andliga sfären. (Den lägsta himmelska sfären och de demoner som härskade där betraktades som en del av ”köttets” sfär, och Kristus steg ner i ”köttet” när han tog den andliga motsvarigheten till mänsklig form och blev korsfäst i den sfären). (Se *Supplementärartikel nr 3: Vem korsfäste Jesus? Liksom artikel nr 8*)

Som jag diskuterar mer ingående i artikel nr 8 kan vi moderna människor undra hur en helt och hållet andlig varelse kunde vara av ”Davids ätt” eller ”från Juda stam”, men vi måste inse att detta var antikens tankevärld och antikens uppfattning av universum. För personer som Paulus och profeten Johannes, för att inte tala om den tidens mystikfilosofer, var den materiella värld de levde i bara *en* dimension av verkligheten, den observerbara delen av en större integrerad helhet vars andra del var dold för sinnena. Denna andra del omnämndes som den sanna verkligheten, det ”begripliga universum”, i betydelsen ”som kan nås med intellektet”. Det innehöll de högre parallellerna, de mer perfekta återspeglingsarna av de lägre kroppsliga personifikationerna på jorden. Att för en gudom i den övre andliga världen vara av ”Davids ätt” var fullt tänkbart, även om det var ett av Guds ”mysterier” och vetbart endast genom tolkning av och tro på Skriften.

Den övre världen bestämde och kontrollerade den del som kunde uppfattas med sinnena, det ”förnimbara universum”. Medan detta för många filosofer var nyckeln till dörren till den sanna verkligheten, var det för andra vägen till olika religiösa erfarenheter och underbara

andliga övningar, sådant som att tala i tungor och göra visionära resor upp i de övre sfärerna. Guds Ande ansågs ge uppenbarelser och, framför allt, innehöll Skriften med dess kodade text Guds budskap om andliga realiteter och himmelska processer. Det kan vara omöjligt för en modern människa att helt förstå Paulus och Johannes tankar, som var produkten av ett sedan länge dött tankesystem, men att en andlig Kristus i en andlig sfär som på något sätt var förbunden med David var del av deras större värld, kan man se av dokumenten – när de dokumenten skiljs från senare evangeliepåfund, som det inte finns spår av däri.

Födelse utan ett liv

En annan ”ljudande” tystnad om evangeliernas Jesus har jag berört tidigare. I 12:1-6 mitt ibland de stora förebuden om tidens slut, tecknade av Johannes, har vi visionen om ”kvinnan klädd i solen”, kvinnan som, hotad av den stora draken, föder ”en pojke/son som skall valla alla folk med en stav av järn”. Johannes gör inga försök att integrera denna vision med någon tradition om Jesu jordiska födelse, en tradition, som säkert borde ha varit känd vid slutet av första århundradet, då Uppenbarelseboken troligen skrevs. Omedelbart efter födelsen – som framställs som en himmelsk händelse, inte en jordisk – ”rycktes barnet upp till Gud och hans tron” och modern ”flydde ut i öknen”. Det finns inte så mycket som en antydning om Jesu liv på jorden!

Senare (12:13) görs en annan referens till detta pojkbarn och om man tittar på denna passage och jämför den med referensen till det offrade Lammet några verser tidigare (12:11) ser man att det inte görs någon koppling på denna punkt mellan Lammet och pojkbarnet. Dessutom tycks barnets födelse vara en framtida händelse, en del av författarens vision, medan slaktandet av Lammet redan är ett fullbordat faktum.

Kommentatorer har slitit med att förklara all denna diskrepans mot evangelieberättelsen och det slutar ofta med att de medger att scenen inte har något att göra med Maria och Jesus, utan återspeglar judisk messianism och förmedlar en övergång genom hellenistiska mytiska motiv. Den relaterar till judisk apokalyptisk mytologi om den mirakulösa födelsen av Messias, som helt enkelt bidar sin tid i himlen till slutet. Visionen talar om barnets flykt från Satan, men den innefattar också fantastiska detaljer från myten om Isis och Horus (eller Leto och Apollo), om gudinnan som flyr med sin nyfödde son från en drake (Typhon). Andra tolkare relaterar kvinnan till Eva eller till ett perfekt, glorifierat Israel.

Men sådana kommentatorer missar att dra den logiska slutsatsen av dessa medgivanden. Hur kan Uppenbarelseboken vara ett kristet dokument (i ortodox mening) om barnet som är destinerat att styra alla nationer inte är kopplat till det offrade Lammet? Hur kan en kristen författare presentera en bild av modern och Messias som är så på kant med berättelsen om Jesu födelse och liv, då den borde ha varit känd för troende vid denna tid? Slutsatsen måste bli att författaren till Uppenbarelseboken, oavsett om vi betecknar honom som kristen eller judisk, inte har någon kännedom om Maria eller någonting om Jesu födelse. Om han var bekant med sådana traditioner som är kända för oss genom evangelierna, borde de oundvikligen ha påverkat hans skapelse av scenen med Messias och hans mor. Vilken sekteristisk ståndpunkt detta dokument än representerar, så blandar det sina mytiska motiv om barnet, Messias, det slaktade Lammet och Daniels ”en som liknade en människoson”, utan minsta antydning att Jesus från Nasaret skulle finnas i bakgrunden för att förena dem.

G. Beasley-Murray blundar helt enkelt för hela problemet i sin kommentar till Uppenbarelseboken (Revelation s.199f). Han noterar att några tolkare bedömer det som

omöjligt att en kristen kunde ha upphöjt Jesus till himlen så snart han blivit född, och därför tar de barnets ”födelse” som en symbol för Jesu död och uppståndelse. Detta är illa nog, men Beasley-Murray föredrar en annan förklaring, att eftersom författaren ”visste” att hans läsare borde förstå allt, som implicit låg bakom hans ofullständiga mytologiska drama, var han nöjd med att låta det ”stå för” hela den kristna händelsen (Sweet åberopar en liknande ”förklaring”). När vad som helst kan fås att stå för vad som helst som man vill läsa in i det, så försvinner uppenbarligen sådana svårigheter som tystnad och motsägelser!

Beasley-Murray (s 200) pekar också på den kristologiska hymnen i 1 Timotheosbrevet 3:16 som ”går rakt från Kristi födelse till hans uppståndelse” och på samma sätt innehåller ”inget nämnande av Kristi liv och död.” Uppenbarligen ”står denna tystnad för” samma sak som i Uppenbarelseboken dvs en bekväm bekräftelse på de element som han och andra insisterar på att läsa in i dokument, som underligt nog har utelämnat dem.

”En som liknade en människoson”

Uppenbarelsebokens användning av frasen ”en som liknade en människoson” visar att författaren inte kan ha känt till någon tradition om att Jesus på jorden hade talat om sig själv på det sättet, för han använder det i dess ursprungliga form hämtad direkt från Daniel 7. Han gör det inte till en titel så som evangelierna gör för Jesus: ”*Människosonen*.” I 14:14 framställs denna gestalt helt enkelt som en ängel i en scen med ”andra änglar”. Denna ängel uppmanas av en annan ängel (Sweet gör stort väsen av frågan om det är lämpligt för en ängel att ge order till Kristus) att skörda jorden – vilket betyder dess människor – med en vass skära. I motsats till den tidigare användningen av termen i 1:13 är det svårt att här göra en länk mellan ”en som liknade en människoson” och Kristus, så J. Collins (*The Apocalyptic Imagination* s.83) förnekar en sådan länk helt och hållet och identifierar honom helt enkelt som en ängel. Detta är en tolkning man ibland gör av gestalten i Daniel 7. Denna brist på konsekvens, en likgiltighet för logisk koherens och relationer i framställningen av ett varierande material som satts samman på ett kaotiskt sätt, är ett av kännetecknen för apokalypsen som genre.

Så när vi kommer fram till 19:14 och finner ännu en figur som beskrivs som ”han som skall styra (folket/nationerna) med en stav av järn”, denna gång en ryttare, som benämns som ”Guds Ord” och tydligen skall identifieras med Lammet (eftersom båda är ”Konungarnas konung och herrarnas herre”) så är vi osäkra på i vilket förhållande han står till barnet i kapitel 12, vars öde också sägs vara att hålla en stav av järn. Det finns de som hävdar, med tanke på Uppenbarelsebokens nyss beskrivna apokalyptiska natur, utan logik och konsekvens, att både barnet och den änglalika ”människosonen” måste läggas i en gemensam gryta, att alla dessa olika visionära beskrivningar är olika sätt att se på Kristus. Det är bara det att de inte har blivit samordnade, deras motsägelser har tillåtits att stå kvar, de har medtagits helt enkelt för den dramatiska effektens skull från en författare, vars palett innehåller färger från hela spektrumet av antik mytologi och visionär fantasi.

Kanske det. Men att denna bisarra målning kan bilda rak linje med evangeliernas Jesus är ytterst tveksamt. Hade alla dessa olika motiv och metaforer hämtats från en historisk gestalt skulle den gestalten ha tvingat på en skepnad av enhet och samordning på Johannes multifacetterade bild. Som det nu är, har författaren plockat bland idéer från tidens mytologi och satt dem att tjäna hans slutet-på-världen scenario, och på grund av att dessa idéer var relaterade till olika spekulationer om den andliga sfären och den andliga gestalten som många trodde låg i fokus för förväntningarna om världens slut, var avsaknaden av enhet och

rätlinjighet hos dessa idéer naturliga och skapade inga problem. Det är bara för oss, som sedan dess har fått en historisk Jesus lagd till blandningen, som ett antaget objekt för alla dessa uttryck, en problematisk förvirring existerar.

Korsfästelse i en stor stad

Det påstås ofta att Uppenbarelseboken innehåller en referens till ett faktiskt förhållande ur Jesu historiska liv. I 11:1-13 för författaren in något som troligen är två tidiga spådomar som ursprungligen omtalades under det judiska krigets vedermödor. Det första relaterar till Templet och uppgivandet av dess yttre gårdsplan till de invaderande hedningarna. I det andra skall två profeter profetera i den heliga staden och därefter bli slaktade...

”Deras lik skall ligga på gatan i den stora stad som på andligt språk kallas Sodom och Egypten och där deras herre också blev korsfäst.”

Använder Johannes dessa spådomar bokstavligt eller bara som en symbolisk representation (i en skrift mättad med symbolism) av Guds folk som avvisats och attackerats av en gudlös värld? Många kommentatorer betraktar exempelvis vers 8:s ”stor stad” som symboliskt och inte som en bokstavlig referens till Jerusalem. John Sweet föreslår exempelvis att det representerar det sociala och politiska upproret mot Gud; ”dess nuvarande plats är Rom”. P. E. Hughes (*Revelation: A Commentary* s 127) betecknar det som ”den världsomspännande otrons struktur och trotsset mot Gud”. Medan G.A Kroedel (*Augsberg Commentary on Revelation* s 226) å ena sidan betraktar staden som Jerusalem, ser han den å andra sidan ”inte som en geografisk utan en symbolisk plats”, som representerar den omoraliska, avgudadyrkande, grymma världen. Den är då en symbol för sedeslösheten personifierad av stora städer i allmänhet, den Gudlösa världen ”där deras Herre blev korsfäst”. Detta säger inte mer än att de onda krafterna och de som förkastade evangeliet bar ansvaret för Kristi offer, en mytisk idé som inte kan ha haft mer historisk substans än så i författarens tankar.

Vi kan också notera att satsen ”där deras Herre blev korsfäst” kan tas som i första hand knutet till ”de allegoriskt kallade Sodom och Egypten” (den grekiska frasen är bokstavligen ”andligt kallade”) [*Här kommenterar Doherty den engelska översättningen; den svenska översättningen synes korrekt./övers. anm.*] och borde således vara ännu längre bort från någon egentlig materiell ”stad” även om den senare stod för Jerusalem.

O. S. Wintermute anmärker, i sin studie av Elias apokalyps (*The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 1 s 748) att termen ”stor stad” ofta är ett nedsättande (pejorativt) uttryck som oftast användes om en avskydd fiendes huvudstad. När han jämför med Uppenbarelseboken medger han att dess författare alltid använder termen för att beteckna Rom. Men han hävdar bestämt att undantaget här är 11:8, ”där det används för att beskriva staden där Herren blev korsfäst”. Detta är ett bra exempel på hur man kan förneka erkända bevis på basis av en förutfattad mening. Wintermute skulle utan tvekan fullfölja sitt argument och förklara att på grund av att referensen är till Jerusalem, bevisar detta att författaren refererar till den historiske Jesus.

När det gäller referensen till ”Lammets tolv apostlar”, vars namn är inristade i grundstenarna till muren till det ”Nya Jerusalem” (21:14), så är detta ett mystiskt färgat antal och inte identiska med några historiska figurer. Detta framgår av kontexten: Det himmelska Jerusalem har tolv portar som bär namn efter Israels tolv stammar och en stadsmur med tolv grundstenar. På dessa stenar är inristade ”namnen på Lammets tolv apostlar”. (Sådana

”apostlar” kan ha setts som Johannes själv, nämligen den andlige Kristus profeter.) Det var troligen sådant symboliskt tänkande som skapade traditionen att Jesus hade haft tolv lärjungar under en jordisk verksamhet.

Slutligen kan referensen till ”Herrens dag” (1:10) lika väl vara den judiska sabbaten som den senare kristna söndagen, och kommentatorerna är splittrade när det gäller betydelsen.

Epilog

Trots apologeternas försök att återupprätta detta dokument för 1900-talet, är det svårt att se Uppenbarelseboken som något annat än ett våldsamt utbrott av hat, skapat av en på gränsen till mentalt störd personlighet. Den tidiga kyrkan motsatte sig länge att placera den i en framväxande kanon av gudaingivna skrifter. Profeten Johannes har format sin andlige Kristus efter sin egen glädjelösa och hämndlystna föreställning. Detta är hans Messias, redo att straffa för varje skymf, varje avvisning profeten har lidit i sitt missionerande arbete. Gruppen av sju städer till vilka proklamationerna är ställda i början av boken är alla lokaliserade inom några få dagars resa mellan varandra i västra Mindre Asien och representerar otvivelaktigt området för Johannes predikande aktivitet.

Att alla kristna profeter på Johannes tid var fullt så explosiva och oförsonliga är kanske tveksamt, men verket kan ändå ge oss en god bild av kristen tro i vissa kretsar (judisk-kristna?) vid den tiden och på den geografiska platsen. Medan några forskare förordar år 68 eller 69 för uppenbarelsebokens tillkomst, dvs innan judiska kriget nått sin destruktiva kulmen, daterar de flesta forskare boken till mitten av 90-talet. Detta är troligen en bättre datering, om inte annat så för att den tidiga dateringen antar att Johannes, från sin exil på Patmos, var förtrogen med vad som hände i Palestina och påverkades av detta, men ingen palestinsk fokus är tydlig i boken. Andra skäl för att datera skriften till en tid efter det judiska kriget är användningen av ”Babylon” för Rom, ett allegoriskt epitet, som det troligen tog en viss tid efter år 70 att utveckla om den moderna förstöraren av Jerusalem och Templet, samt allusioner till legenden om att Nero inte var död och skulle återvända med en erövringsarmé från öster, en idé som det också är osannolikt att den uppstått så snart efter kejsarens självmord år 68.

Johannes och hans kretsar föreställer sig i sin tro en andlig Kristus i himlen som är ”den som lever”, Guds mellanliggande medium. Han är också gudomens agent, vars uppgift är att utföra det som skall ske vid tidens slut. Han har fått utstå ett offer i den högre andliga världen, en händelse som uppenbarats i de heliga skrifterna (fastän Uppenbarelseboken säger mycket mindre om detta än andra tidiga kristna skrifter). Genom detta offer tjänar Kristus som den paradigmatiske garanten för de troendes upphöjelse till makt i det nya Jerusalem, när slutet kommer. Alla dessa trossatser passar perfekt in i de spridda och varierande religiösa uppfattningarna i tiden, som de kristna kretsarna i Nya Testamentets brev vittnar om. En förmedlande Son som är en aspekt av Gud och hans verktyg för frälsning (namnet ”Jesus” betyder ”frälsare”), en som verkar i den andliga sfären och uppenbarats genom gudaingivelse och Skriften.

Kristus ankomst, förklarar Johannes, är nära förestående. ”Ja, jag kommer snart” säger Jesus i slutraderna, och uttrycker sig på ett sätt som ger intryck av att detta inte är något annat än den första ankomsten till jorden, detsamma som uttrycks i andra parusier (=*förväntan om Kristi ankomst/återkomst/övers.anm.*), igenom hela den tidiga kristna litteraturen. ”..kom Herre Jesus kom”, ropar Johannes till slut, som ett eko av Paulus arameiska bön i slutet av 1

Korintierbrevet: "Marana, ta – Du, vår Herre, kom!" Ty en värld som har lärt känna Herren Kristus endast genom visioner och Guds uppenbarelser av honom i Skriften, längtar till slut efter att få se honom personligen med egna ögon.